

Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga
ki he
Fakalelei Fakapolitikale

Puipuitu'a:

Ko hono fokotu'u mo e ngaue ko ia 'a e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga ki he Fakalelei Fakapolitikale ko e fakalaka malohi taha ia ke ne fakatupulaki 'a e fāitaha 'a e fonua 'a ia 'oku ne faka'ai'ai 'a e fakalalakaka fakasosiale mo e faka'ekonomika 'a e Kakai 'o Tonga.

Ko e fokotu'u ki hono fa'u 'o e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga na'e tali 'e he Fale Alea 'i he 'aho 12 'o 'Okatopa 2004. Pea 'i he 'aho 24 'o 'Okatopa 2005 na'e tu'utu'uni 'e he Fale ke tali 'a e Komiti Fakafonua pea kuopau ke kau ki ai:

- i) Minisita 'e taha 'e fili 'e he Palemia;
- ii) Nopele 'e taha 'e fili 'e he Kau Fakafongga 'o e Hou'eiki Nopele 'i he Fale Alea;
- iii) Fakafongga 'e 2 'o e kakai 'a ia 'e fili 'e he kau fakafongga 'o e kakai 'i Fale Alea;
- iv) 'Eiki Memipa Fale Alea 'oku ha'ana 'a e fokotu'u;
- v) Memipa 'e toko 4 'e fili 'e he Komiti Fakafonua mei he kakai 'ilonga 'o e fonua pea ko e kau tangata pe ko e fefine'i fonua 'o Tonga 'a ia 'oku 'ikai ke nau ngaue ki he pule'anga;
- vi) Kau memipa talifaki 'e toko 4 'a ia 'e fili 'i he founa tatau mo ia 'i 'olunga (i) (ii) (iii) (v) ko e 'uhi na'a 'ikai ke ma'u 'a e tokolahi 'o e fakataha.

2. Ko e Komiti Fakafonua kuopau kenau fili 'a e Sea, Tokoni Sea pea mo e Kau Ngaue. Ko e tokolahi kae lava e fakataha kotoa pe 'a e Komiti Fakafonua kuopau ke toko 4 'a e kau Memipa.

Ko e toenga 'o e Tu'utu'uni Ngaue na'e tuku ia ki he mafai 'ata'ataa pe 'o e Komiti. Ko e fuofua fakataha 'a e Komiti Fakafonua na'e fakahoko ia 'i he 'aho 18 Novema 2005.

'I he 'aho 22 'o Novema 2005 na'e loto lelei ai 'a e Pule'anga 'o 'Ene 'Afio ke ngaue fakataha mo poupu ki he ngaue 'a e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga ki he Fakalelei Fakapolitikale.

'Oku fakahoko foki 'e he Komiti Fakafonua 'i he mahina 'e ono ka hoko mai 'a 'ene ngaahi fokotu'utu'u mo e polokalama ngaue 'o fakatefito ia mei he Tu'utu'uni Ngaue 'a ia 'oku 'oatu 'i lalo ni.

Ko e ngaahi fokotu'utu'u kotoa 'a e Komiti Fakafonua 'e fakatefito ia mei he ola 'o e ngaahi fekumi 'e fakahoko.

Ko e Ngaahi Tu'utu'uni Ngaue 'a e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga ki he Fakalelei Fakapolitikale

Taumu'a mo e ngaahi Kaveinga Ngaue:

Kuopau ki he Komiti Fakafonua kenau tali mo fakakaukau'i 'a e ngaahi fokotu'u 'oku fakahu mai mei he kakai pea ke fakahoko ha alelea pea mo ha talatalanoa 'o felave'i moha ngaahi fakalelei fakapolitikale mo fakakonisitutone pea mo fokotu'u ha lao pea / moha ngaahi liliu kehe ke ne fakatupulaki 'a e fāitaha 'a e fonua 'a ia 'oku ne faka'ai'ai 'a e fakalakalaka fakasosiale mo e faka'ekonomika 'a e Kakai 'o Tonga.

Ngaahi Fatongia mo e Ngaahi Founa Ngaue :

Ke mahino 'a e taumu'a pea a'usia 'a e ngaahi kaveinga ngaue 'oku ha atu 'i 'olunga, kuopau ki he Komiti Fakafonua ke:

1. Fakahoko ha ngaahi fakataha mo e kakai (fono) ngaahi alelea pea mo ha ngaahi potalanoa 'i Tonga kotoa pea 'e 'i

he mafai 'o e Komiti kenau fakahoko ha ngaue tatau ki tu'apule'anga ki he kakai Tonga 'i Nu'usila, 'Aositelelia pea mo 'Amelika.

2. Teuteu'i e ngaahi pepa 'i he lea faka-Tonga pea mo e lea faka-Pilitania 'i he taumu'a mo e ngaahi kaveinga ngaue 'a e Komiti pea ke tukuange atu 'a e pepa koia 'i ha founga ke tokoni'i kakato ai 'a e kakai 'i ha'anau ngaahi fokotu'u mo e ngaahi me'a tenau alelea 'aki mo talanoa ki ai mo e Komiti.
3. Fakahoko ha fekumi ki he tu'unga fakakaukau 'a e kakai pe ko hono fokotu'utu'u pe vahe'i 'a e fa'ahinga ngaue ko ia ki ha kautaha tau'ataina pe fakafo'ituitui '**oka fiema'u** ki hono fakakakato 'a e aofangatuku 'o e lipooti mo 'ene ngaahi fokotu'u.
4. Kumi ha pa'anga ki he ngaue ko'eni mei ha Kautaha fakalotofonua pe tu'apule'anga, mei ha ni'ihii pe 'e malava kenau tokoni mai.
5. Teuteu mo pulusi 'a e ngaahi fokotu'u 'i he lea faka-Tonga mo e lea faka-Pilitania mei he ola 'o e ngaahi fekumi.
6. Momo'i 'a e ola 'o e ngaahi fekumi, fakataha mo e ngaahi fokotu'utu'u, ki He'ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni 'i he ngata'anga 'o Me 2006 (pe ko ha 'aho 'e ngofua 'i ha kole 'a e Komiti Fakafonua pea tali 'e he Fale Alea, ka 'e 'ikai ke to e laka atu 'a e 'aho aofangatuku ki he lipooti 'i 'Aokosi 1,2006).

7. Fakahu atu 'a e tatau 'o e ola na'e momoi ki He'ene 'Afio fekau'aki mo e ngaahi fekumi, fakataha mo e ngaahi fokotu'utu'u ki he Fale Alea hili ha mahina 'e taha mei he 'aho faka'osi 'o Me 2006 (pe ko ha 'aho 'e ngofua 'i ha kole 'a e Komiti Fakafonua pea tali 'e he Fale Alea, ka 'e 'ikai ke to e laka atu 'a e 'aho aofangatuku ki he lipooti 'i Sepitema 1,2006).

Koe'uhi ke malava 'o fakahoko lelei ange 'e he Komiti 'a hono ngaahi fatongia mo 'ene ngaahi founga ngaue, 'e 'ikai ngofua ki ha Memipa 'i ha fa'ahinga taimi pe kene faka'atā ki tu'a ha kakano 'o ha ongoongo, fa'ahinga lipooti na'e fa'u pe 'e fa'u 'e he Komiti pe ko ha fa'ahinga fakamo'oni pe fakamatala na'e ma'u 'e he Komiti pe ko e fakamo'oni pe fakamatala koia na'e ma'u 'i hano fakahoko ha ngāue na'e kau ki ai 'a e kakai **tukukehe** ka kuo faka'atā 'i he Komiti pe ko ha me'a kuo 'osi 'atā ki tu'a.

'Oku fokotu'u 'a e Komiti si'i ki he fakamatala ki he kau fai ongoongo mo e kakai fekau'aki mo e ngaahi fakahoko fatongia 'o e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga ki he Fakalelei Fakapolitikale, 'o kau ki ai 'a e Sea 'o e Komiti, Fakafofonga 'o e Kakai, Clive Edwards, pea mo Dr. Sitiveni Halapua.

Kau memipa 'o e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga ki he Fakalelei Fakapolitikale

Ko e kau memipa 'o e Komiti Fakafonua 'a e Pule'anga Faka Tu'i 'o Tonga ki he Fakalelei Fakapolitikale 'oku kau ki ai 'a:

1. Tama Pilinisi Tu'ipelehake (Sea), Fakafofonga Nopele
2. Hon. S. Tu'a Taumoepeau Tupou, Fakafofonga mei he Pule'anga, Minisita ki Muli mo e Malu'i, Kovana Le'ole'o 'o Vava'u

3. Hon. Tangipa, Fakafofonga Nopele
4. Samuela 'Akilisi Pohiva (ke toe fakapapau'i mai), Fakafofonga 'o e Kakai
5. Fineasi Funaki (memipa fetongi fakataimi), Fakafofonga 'o e Kakai
6. William Clive Edwards, Fakafafofonga 'o e Kakai
7. Dr. Sitiveni Halapua, Talekita 'o e Polokalama Fakalakalaka 'o e 'Otumotu Pasifiki, East-West Center, Hauai'i
8. 'Aisea Taumoepeau, Fakafofonga Lao, Uelingatoni, Nu'usila
9. Dr 'Ana Taufe'ulungaki, Pro-Vice Chancellor 'Univesiti 'o e Pasifiki, Fisi